

Аналіз та систематизація проблемних і перспективних факторів розвитку сільськогосподарської галузі України

П. В. Гриценкоⁱ, В. П. Гриценкоⁱⁱ

У роботі проаналізовано основні тенденції сільськогосподарської галузі України. Наведено статистичні дані динаміки експорту агропромислового комплексу, які засвідчують істотне зростання продажів такої продукції, як зернові культури та жири рослинного і тваринного походження. Визначено перспективні фактори розвитку, серед яких найбільш потужними є ресурсний та виробничий потенціал. Досліджено низку проблемних факторів, серед яких найбільш деструктивними є невідповідність продукції міжнародним стандартам та кризовий стан суміжних галузей. На основі єдиної державної стратегії розвитку сільського господарства України на 2015–2020 роки визначено основні державні стратегічні пріоритети розвитку галузі. Результатом дослідження є узагальнення та формалізація всіх чинників та пріоритетів до систематизованої схеми, що відображає сучасний стан сільського господарства і перспективи його подальшого розвитку.

Ключові слова: фактор, сільськогосподарська галузь, систематизація, експорт, стратегія, держава, потенціал, розвиток.

Абревіатури:

АПК – аграрний промисловий комплекс;
ЄС – Європейський Союз.

УДК 338.432

JEL код: Q10

Вступ. Для України істотне нарощування виробництва сільськогосподарської продукції має стратегічне значення, оскільки при успішному його розвитку створюються умови для подолання кризового стану ряду суміжних галузей. Тривалий час (1998–2009 рр.) виробництво у сільськогосподарській галузі країни перебувало в режимі стагнації, демонструючи постійні коливання між зростанням та скороченням у загальному ВВП держави. Останніми роками сільське господарство в Україні зазнало неабияких змін. Розвиток цієї галузі обумовили зміни зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних орієнтирів держави, яка обрала для себе сільське господарство головним фундаментом стійкого економічного зростання. Але це призвело до абсолютно нових викликів, таких як: значне посилення конкуренції з боку продукції країн Євросоюзу, зміни кон'юнктури на світових ринках споживчих товарів, низька адаптованість машинобудівного сектору країни, недосконале земельне законодавство, занедбана інфраструктура та ін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні світ перебуває в умовах продовольчої кризи, і це дозволяє Україні відкривати нові перспективи для експорту сільськогосподарської продукції. Саме формування потужного експорту є основою

ⁱ Гриценко Павло Валерійович, кандидат економічних наук, асистент кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування Сумського державного університету;

ⁱⁱ Гриценко Валерій Павлович, кандидат технічних наук, директор Сумського будівельного коледжу.

© П. В. Гриценко, В. П. Гриценко, 2018.

розвитку національної економіки та підвищення її міжнародної конкурентоспроможності. Вивченням проблем сільського господарства в Україні займаються багато вчених, зокрема: Д. Мельничук, А. Воронцов, Н. Голомша, І. Кулиняк, Л. Прийма, І. Кобута, Т. Осташко та ін.

Мета статті – визначення сучасних тенденцій просування продукції сільського господарства України на світові ринки через систематизацію проблемних та перспективних факторів. При цьому основними завданнями обрано: аналіз та визначення факторів зростання (далі перспективних) галузі, аналіз та визначення проблемних факторів, систематизація та визначення головних пріоритетів державної політики для стійкого зростання виробництва сільськогосподарської продукції в Україні.

Результати дослідження. За статистичними даними [1] зовнішньоторговий обіг продукції агропромислового комплексу України станом на 2014 р. становив 17,2 млрд дол. США. У свою чергу, експорт продукції аграрного сектору за цей самий рік становив 12,4 млрд дол. США. Порівняно з 2013 р. відбулося збільшення експорту сільськогосподарської продукції на 6,9 %. Найбільш експортованою продукцією стали зернові культури (38 %) та насіння олійних культур (7,8 %). У цілому експорт товарів сільського господарства упродовж 1998–2014 рр. розвивається нестабільно, він або зростає, або зазнає спаду (рис. 1).

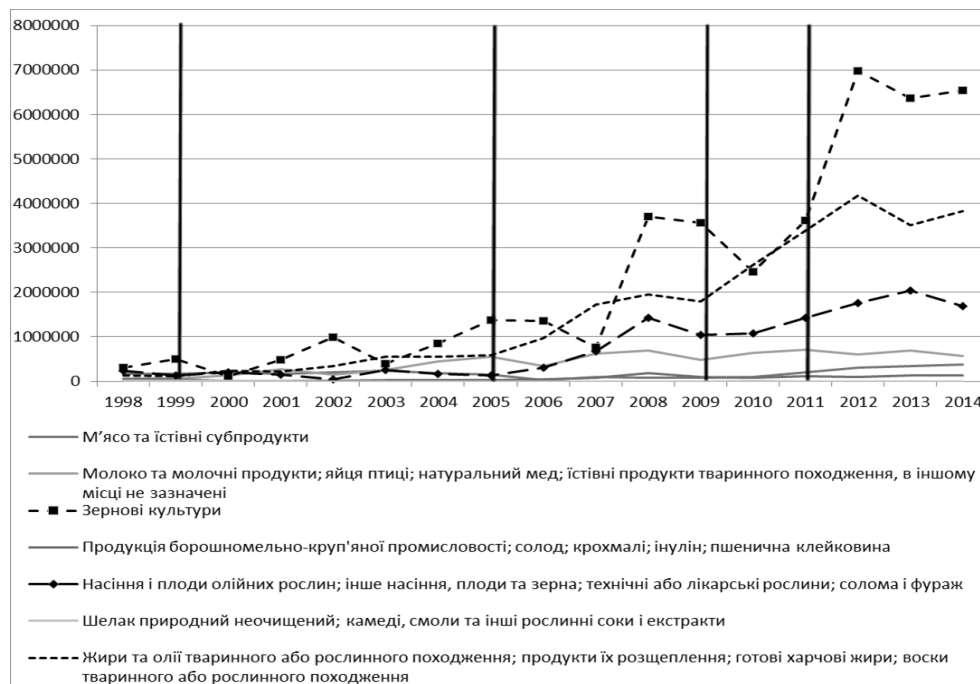

Рис. 1. Динаміка експорту продукції сільського господарства в Україні, 1998–2014 рр., тис. дол. США [побудовано авторами на основі статистичних даних]

Проаналізуємо фактори, що впливають на зростання експорту продукції АПК України. Перший і головний фактор – природно-ресурсний потенціал країни. Відомо, що 44 % від усього ґрунту України займає чорнозем. Оскільки чорнозем має найвищий

рівень родючості серед інших ґрунтів, це робить його придатним для вирощування цінних сільськогосподарських культур. Джерело [2] зазначає, що сільськогосподарське виробництво в Україні ведеться на найбільш якісних землях, загальна площа яких становить 14,9 млн га, або 36 % площі сільськогосподарських угідь.

Другим фактором автори виділяють досить потужний виробничий потенціал агропромислового сектору. Останні роки засвідчили істотне зростання ролі та впливу великих сільськогосподарських господарств на експорт. Серед найбільших агрохолдингів України можна виділити такі, як: «Кернел Груп», «Мрія Агрохолдинг», «Миронівський хлібопродукт», «Українські аграрні інвестиції», «Агротон» та інші. При цьому, як зазначено в джерелі [3], на 10 найбільших агрохолдингів України припадає 7,5 % сільськогосподарських земель.

Наступний фактор є похідним від попереднього. Це інноваційність агротехнологій. Сучасні агрохолдинги в Україні використовують передові технології, такі як: нульова обробка ґрунту, дистанційне зондування, система глобального позиціонування та інші.

Проект єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні [4] до перспективних також відносить такі фактори, як інфраструктура, наявність кормової бази власного виробництва (для тваринництва) та дешеві трудові ресурси.

Дослідивши публікації інших науковців щодо недоліків розвитку експортної політики в АПК України, проведемо систематизацію проблемних факторів. В аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень [5] зазначений перелік системних перешкод, які не вдалося подолати упродовж тривалого періоду реформування сільськогосподарської галузі. Перелік складається з таких проблемних факторів: незавершеність земельної реформи, галузева незбалансованість, неефективність використання ресурсного потенціалу, дефіцит фінансів, відставання системи аграрної логістики, невідповідність української сільськогосподарської та харчової продукції європейським стандартам, недостатній рівень розвитку соціальної інфраструктури на селі та низька якість життя сільського населення порівняно з міським.

Щодо незавершеності земельної реформи, то до цього часу в Україні відсутня земельно-правова система, яка б регулювала процеси справедливого розподілу земельних ресурсів.

Галузева незбалансованість полягає у значному дисбалансі між селянськими господарствами, що є виробниками м'яса, плодово-ягідної та овочевої продукції та великими агрохолдингами, які через надмірну експортоорієнтованість часто не дотримуються вимог раціонального землекористування.

Неефективне використання земель обумовлене застарілим матеріально-технічним станом забезпечення сільгоспвиробників. Посилаючись на джерело [6], середньогалузевий рівень фондооснащеності 1 га сільськогосподарських угідь в Україні останніми роками став у 3–7 разів нижчим порівняно з розвиненими країнами світу.

Дефіцит фінансових ресурсів пов'язаний із щорічним скороченням фінансування галузі з державного бюджету: за напрямом «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі» у 2012 р. було передбачено 827,4 млн грн, у 2013-му – 96,8, у 2014-му – лише 5 млн грн (з яких безпосередньо отримувачам у 2014 р. було перераховано 574,2 тис. грн, або 11,5 % загальної суми).

Відставання системи аграрної логістики від потреб ринку є наслідком недостатнього рівня забезпеченості сільгоспвиробників сховищами для зберігання зернової та

плодоовочевої продукції. Через це технічні втрати зерна в Україні досягають 15 % річного врожаю [7].

Невідповідність української сільськогосподарської та харчової продукції європейським стандартам є першопричиною для гальмування експорту. Посилаючись на главу 17 Угоди про асоціацію України з ЄС [8], співробітництво між сторонами охоплюватиме, серед іншого, заохочення політики якості сільськогосподарської продукції у сферах стандартів продукції, вимог щодо виробництва та схем якості.

Джерело [9] до загроз розвитку продукції АПК також відносить такі проблемні фактори, як: опір змінам, жорстка конкуренція на зовнішніх ринках, зниження світових цін на сільськогосподарську сировину, підвищення цін на енергоносії.

Автори цього дослідження також пропонують додати досить вагомий фактор кризового стану суміжних із сільськогосподарською галузевий. Машинобудівна та хімічна промисловість України не задовольняють попит на продукцію, що активно використовують аграрії та господарства з виробництва овочів та м'яса. Тому вони, як правило, використовують імпортовані добрива та ремонтні комплекти для сільськогосподарської техніки.

Проаналізувавши проблемні та перспективні фактори розвитку АПК України, ми провели їх систематизацію (рис. 2).

Рис. 2. Схема систематизації проблемних (позначені пунктирними прямокутниками) та перспективних (позначені потовщеними прямокутниками) факторів на стратегічні пріоритети розвитку АПК в Україні [розроблено авторами]

Зі схеми ми бачимо, що наразі проблемні фактори переважають над перспективними, тому для держави головними стратегічними пріоритетами повинні бути передусім: значне поліпшення ділового клімату та протидія корупції, прискорене проведення земельної реформи, реформування головних інститутів сільськогосподарської галузі, створення нової системи продовольчої безпеки, раціоналізація системи оподаткування, покращання операційної діяльності всіх ланцюгів доданої вартості, підвищення конкурентоспроможності на міжнародних ринках, розвиток аграрної науки та освіти, розроблення відповідних екологічних стандартів для раціонального використання природних ресурсів.

Висновки та перспективи подальших наукових розробок. Згідно з поставленими авторами статті завданнями можна зробити певні висновки щодо дослідження, а саме:

1. Проведений аналіз перспективних факторів розвитку АПК України, що засвідчує потужний потенціал цієї галузі не тільки в структурі національної економіки, а і в структурі міжнародних економічних відносин.

2. На основі статистичних даних та аналізу існуючих літературних джерел з даної тематики визначено низку проблемних факторів розвитку сільськогосподарської галузі, що істотно знижують її розвиток.

3. Автори провели узагальнення проблемних та перспективних факторів у вигляді систематизованої схеми, що надає змогу формалізувати сучасний стан галузі, її потенціал та державні стратегічні пріоритети для стійкого розвитку.

4. На основі єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства України на 2015–2020 роки визначено основні державні стратегічні пріоритети, що цілком відповідають сучасним світовим тенденціям розвитку галузі.

Література

1. *Статистичний щорічник України* [Електронний ресурс] // Держаналітінформ. – 2016. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb/11/zb_seu2016_u.zip. (Актуально на 14.11.2017 р.).
2. *Гуцаленко, О. О.* Природно-економічний потенціал як фактор формування пропозиції органічної продукції в Україні / О. О. Гуцаленко // Збірник наукових праць ВНАУ, Серія: Економічні науки. – 2013. – № 3. – С. 69–81.
3. *Салькова, І. Ю.* Аналіз структури експорту продукції АПК / І. Ю. Салькова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 9. – С. 184–187.
4. *Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки* [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/16025>. (Актуально на 17.11.2017 р.).
5. *Проблеми розвитку аграрного виробництва в Україні і перспективні напрями використання аграрного потенціалу держави для підвищення рівня продовольчої безпеки.* Аналітична записка [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/agrarne_vurobnustvo-07e8a.pdf. (Актуально на 23.11.2017 р.).
6. *Заяць, В. М.* Розвиток ринку сільськогосподарських земель : монографія / В. М. Заяць. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – С. 166.
7. *Кравцов, А. Г.* Аналіз перспектив впровадження логістичних підходів у сферу АПК / А. Г. Кравцов // Вісник Харків. нац. техн. ун-ту сільського госп-ва ім. Петра Василенка «Системотехніка і технології лісового комплексу. Транспортні технології». – 2013. – № 136. – С. 272–278.
8. *Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони* [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56219>. (Актуально на 03.01.2018 р.).

9. Сайкевич, М. І. Експортний потенціал сільськогосподарських підприємств / М. І. Сайкевич, О. Д. Сайкевич // Інноваційна економіка. – 2013. – № 3. – С. 104–110.

Отримано 15.03.2018 р.

Анализ и систематизация проблемных и перспективных факторов развития сельскохозяйственной отрасли Украины

ПАВЕЛ ВАЛЕРЬЕВИЧ ГРИЦЕНКО*,
ВАЛЕРИЙ ПАВЛОВИЧ ГРИЦЕНКО**

* кандидат экономических наук, ассистент кафедры экономики, предпринимательства и бизнес-администрирования Сумского государственного университета, ул. Римского-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина, тел.: 00-380-542-332223, e-mail: p_gritsenko@econ.sumdu.edu.ua

** кандидат технических наук, директор Сумского строительного колледжа, ул. Петропавловская, 108, г. Сумы, 40000, Украина, тел.: 00-380-542-222179, e-mail: budcollege@sm.ukrtel.net

В работе проанализированы основные тенденции сельскохозяйственной отрасли Украины. Приведены статистические данные динамики экспорта АПК, свидетельствующие о существенном росте продаж такой продукции, как зерновые культуры и жиры растительного и животного происхождения. Определены перспективные факторы развития, среди которых наиболее весомыми являются ресурсный и производственный потенциал. Исследован ряд проблемных факторов, среди которых наиболее деструктивными являются несоответствие продукции международным стандартам и кризисное состояние смежных отраслей. На основе единой государственной стратегии развития сельского хозяйства Украины на 2015–2020 годы определены основные государственные стратегические приоритеты развития отрасли. Результатом исследования являются обобщение и формализация всех факторов и приоритетов в систематизированную схему, отражающую текущее состояние сельского хозяйства и перспективы его дальнейшего развития.

Ключевые слова: фактор, сельскохозяйственная отрасль, систематизация, экспорт, стратегия, государство, потенциал, развитие.

Mechanism of Economic Regulation, 2018, No 1, 84–90
ISSN 1726–8699 (print)

Analysis and Systematization of Problem and Perspective Factors of Development of the Agricultural Sector of Ukraine

PAVLO V. HRYTSENKO*,
VALERIY P. HRYTSENKO**

* C.Sc. (Economics), Assistant of the Department of Economics, Entrepreneurship and Business Administration, Sumy State University, R.-Korsakova Str., 2, Sumy, 40007, Ukraine, tel.: 00-380-542-332223, e-mail: p_gritsenko@econ.sumdu.edu.ua

**** C.Sc. (Technical), Director of Sumy Building College
Petrovavlovskaya Str., 108, Sumy, 40000, Ukraine
tel. : 00-380-542-222179, e-mail: budcollege@sm.ukrtel.net**

Manuscript received 15 March 2018

The main tendencies of the agricultural sector of Ukraine are analyzed. The statistical data of the agro-industrial export dynamics are given, which indicate a significant increase in sales of such products as cereals and fats of vegetable and animal origin. Prospective factors of development are determined, among which the most significant are the resource and production potential. A number of problem factors have been investigated, among which the most destructive are the discrepancy between production and international standards and the crisis state of related industries. Based on the unified state strategy for the development of agriculture in Ukraine for 2015–2020, the main state strategic priorities for the development of the industry are identified. The result of the study is the generalization and formalization of all factors and priorities into a systematic scheme that reflects the current state of agriculture and the prospects for its further development.

Keywords: factor, agricultural sector, systematization, export, strategy, state, potential, development.

JEL Code: Q10

Figures: 2; References: 9

Language of the article: Ukrainian

References

1. Statystychnyj shorichnyk Ukrayiny [Statistical Yearbook of Ukraine]. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb/11/zb_seu2016_u.zip. Available 14.11.2017.
2. Guczalenko, O. O. (2013). Pryrodno-ekonomichnyj potencial yak faktor formuvannya propozy`ciyi organichnoyi produkciyi v Ukrayini [Natural-economic potential as a factor in the formation of organic produce supply in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prac VNAU, Seriya: Ekonomichni nauky*, 3, 69–81.
3. Sal`kova, I. Yu. (2016). Analiz struktury eksportu produkciyi APK [Analysis of the structure of export of agricultural products]. *Globalni ta nacionalni problem ekonomiky*, 9, 184–187.
4. Yedyna kompleksna strategiya rozvytku silskogo gospodarstva ta silskyh terytorij na 2015–2020 roky [Integrated Strategy for the Development of Agriculture and Rural Areas for 2015–2020]. Retrieved from <http://minagro.gov.ua/node/16025>. Available 17.11.2017.
5. Problemy rozvytku agrarnogo vyrobnyctva v Ukrayini i perspektyvni napryamy vykorystannya agrarnogo potencialu derzhavy dlya pidvyshhennya rivnya prodovolchoyi bezpeky [Problems of the development of agrarian production in Ukraine and promising directions of using the agrarian potential of the state to increase the level of food security]. *Analitichna zapyska*. Retrieved from http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/agrarne_vurobnustvo-07e8a.pdf. Available 23.11.2017.
6. Zayacz, V. M. (2011). *Rozvytok rynku silskogospodarskykh zemel* [The development of the market of silk-farming lands]. NNC IAE, 166.
7. Kravczov, A. G. (2013). Analiz perspektyv vprovadzhennya logistychnykh pidxodiv u sferu APK [The analysis of the prospects for the implementation of logistical approaches in the field of agribusiness]. *Visnyk Xarkivskogo. Nacionalno-tehnichnogo. universytetu silskogo gospodarstva im. Petra Vasy`lenka., «Systemotexnika i tekhnologiyi lisovogo kompleksu. Transportni tekhnologiyi»*, 136, 272–278.
8. Uгода pro asociaciyu mizh Ukrayinoyu, z odniyeyi storony, ta Yevropejskym Soyuzom i jogo derzhavamy-chlenamy, z inshoyi storony [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union and its member states, on the other hand]. Retrieved from <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevpoint/doccatalog/document?id=56219>. Available 03.01.2018.
9. Sajkeyv`ch, M. I. (2013). Eksportnyj potencial silskogospodarskykh pidpryyemstv [The export potential of silk-agribusiness enterprises]. *Innovacijna ekonomika*, 3, 104–110.